

BUGÜNKÜ AVRUPA'DA ETNOLOJİ'NİN ESAS CEREYANLARI.

Dr. W. EBERHARD

Sinoloji Profesörü.

Etnoloji, Sosyolojinin yanında, en genç ilim kollarından biridir; hattâ o kadar gençdir ki, ismi üzerinde bile halâ münâkaşalar devam etmektedir. Etnoloji, geçen yüzyılda, umumî olarak antropoloji ile bir tutulmuştur. Her iki ilmin sahası ile metodu farklılaşınca, 'Anthropologie physique' ile 'Anthropologie culturelle'den bahsedilmeğe başlandı, ve bu terimler bugün daha Fransızca'da ve İngilizce'de kullanılmaktadır. Burada 'Anthropologie culturelle, etnoloji demektir.

Etnoloji müstakil bir ilim kolu olur olmaz, ve üniversitelerde ayrı kürsü olarak temsil edilir edilmez, kendisi de ikiye ayrılmaya başlamıştır. Bu suretle şimdi etnografya ile etnoloji meydana çıkmıştır. Etnografya, dünyamızda bulunan muhtelif halklarının kültürünü tetkik ve tasvir etmekle meşgul olmaktadır; etnoloji ise, kültürün nasıl meydana geldiğini, nasıl tekâmül ettiğini, hangi kültür tipleri mevcut olduğunu da araştırır. Buna göre, etnografya, daha ziyade tasvirî bir ilimdir; onun gayesi, etnoloji için malzeme hazırlamaktır.

Yukarıda tesbit edilen manada etnoloji, her ne kadar ilk olarak İngiltere'de çıkmışsa da, en mühim nazariyeleri Almanya'da ortaya atılmıştır. Bugün ise, esas cereyanlarının en mühim mümessilleri ya Amerika yahut ta Batı Avrupa'dadır. Bu makalemizde, biz yalnız Avrupa'nın etnoloji cereyanlarını tetkik etmek istiyoruz.

Bugünkü etnoloji'de beş esas sistemin dördü, ya Bastian¹ veya Ratzel'den² gelmektedir. Bu iki etnolog, geçen yüzyılın son kısmında hemen hemen aynı zamanda yaşamışlardır. Fakat Ratzel'den gelen sistemler 20'nci yüzyılın ilk senelerinde daha çok gelişmişlerdir. Bunun için ilk olarak bunlardan bahsedeceğiz. Ratzel'in esas fikrine göre,

¹ 1826 - 1905. Bremen'de doğmuş. Berlin Etnografya Müzesinin kurucusudur (1886). «Zeitschrift für Ethnologie» de Bastian tarafından yaratılmıştır (1869). En mühim eseri: «Der Vöikergedanke im Aufbau einer Wissenschaft vom Menschen und seine Begründung auf ethnologische Sammlungen (Berlin 1881)» Bastian'ın uslûbü karışık ve anlaşılması zor olduğundan, diğer eserleri bugün az okunur.

² 1844-1904. Leipzig'de Profesördü; aslen coğrafyacısıdır. En mühim eseri: «Völkerkunde» (ilk tabı 1885 - 1888, 3 cilt).

insanın yaratıcı kuvveti azdır; insan yeni bir şey yaratmaktansa, bir yerde gördüğü bir şeyi taklit etmeği tercih ediyor.

Bunun için etnolog, dünyanın iki ayrı yerinde, aynı şeyi (meselâ bir sapanı) görürse, diyebilir ki, eskiden bu iki yer arasında bir münasebet olmuştur ve tesbit edilen "kültür unsuru,, (meselâ bir sapan veya bir yay) A yerinden B yerine gelmiştir veya B'den A'ya. Etnologun en mühim vazifesi, bu kültür unsurunun nereden geldiğini tesbit etmektir. Bunda tarihî tetkiklere lüzum yoktur, çünkü umumiyetle bu kültür unsurlarının yayılmaları, tarihten * önceki zamanlarda, veya tarihsiz yaşayan iptidaî kavimler arasında cereyan etmiştir. Bu suretle Ratzel ve taraftarları, bütün dünyayı kaplıyan bir "münasebetler ağı,, kurmuşlardır. Hayvan şeklinde yapılan bir testiye hem Kıbrıs ve Truva'da, hem de Doğu Asya'nın Jehol bölgesinde bulursak, bu, tabii dikkatimizi çeken bir hadisedir. R a t z e l'e göre, bu üç yer arasında hemen eski bir münasebetin mevcudiyetini kabul etmemiz gerekirdi. Hattâ, bir adım daha ileri giderek, Ratzel A yerinden gelen bir kültür unsurunun B yerinde, oranın şartlara uygun olarak, biraz değişebileceğini de kabul etmiştir. Böylece, bir "varyasyon,, imkânını kabul etmekle, tamamen mihaniki bir "kültür unsuru göçü,, sisteminde, insana da biraz yer vermektedir, çünkü B yerinde A'dan gelen eşyanın şeklini değiştiren B'de oturan insandır. Fakat diğer taraftan, büsbütün hudutsuz mukayeselere yol açılmıştır: B'de bulunan bir kültür unsuru, şekil bakımından az çok benzerlik gösteren A'daki eşya ile bir tutuluyordu. Halbuki birçok hallerde bu benzerlik ancak zahiridir.

Bu sistem, tarihçiler tarafından da beğeniliyordu ve böylece "Panbabilonist,, ile "Panegiptologist,,lerin sistemleri meydana getirilmiştir. Ancak onlara göre, Ratzel'in sisteminde tarihî görüş noksandı, İki yerde aynı kültür unsuru varsa, nerede daha eski olduğunu tetkik etmemiz gerekirdi. İptidaî kavimlerin tarihi olmadığından, orada görülen bir eşyanın tarihi hakkında, "bugün mevcuttur,, dan başka bir şey söyleyemiyoruz. Fakat eski Babil veya Mısır'da aynı eşya tesbit edilebilirse, bunun üç veya dört bin sene önce mevcut olduğunu kat'i olarak söyleyebiliriz. Bu suretle, bilhassa Almanya'da birinci dünya harbinden önce yayılan "Panbabilonist'ler,, bütün kültürün Babil'den geldiğini ve oradan tâ Avustralya'ya yayıldığını iddia etmişlerdir. Buna benzer şekilde, bilhassa İngiltere'de taraftarlar kazanan "Panegiptologist,, ler, Mısır'ın insan kültürünün beşiği olduğunu söylemişlerdir. Bugün, her iki cereyanı ölü telâkki edebiliriz.

Ratzel'den gelen diğer iki cereyan çok daha önemli olmuştur. Birincisinin kurucuları müze mütehasısı ve etnologları Graebner ile Ankermann'dır. Kendi idaresi altında bulunan Kolanya müzesinde, Graebner³ ayrı ayrı kavimlerin eşyasını toplu olarak değil,

³ Yukarıda zikredilen Panbabilonistler'den bugün bir mümessil kalmamıştır. Panegiptologist'lerİB en mühimi G. E I I i o t - S m i t h'dir. 1871 - 1937. En mühim eseri : «İn

ayrı ayrı eşyayı sistematik bir şekilde tanzim ve teşhir etmiştir; meselâ, bir vitrin'de dünyanın bütün yerlerinde yaratılan bütün ok tiplerinin numuneleri gösteriliyordu. Bunu yaparken, Graebner iki hakikat öğreniyordu: a) zahiren birbirine benzeyen iki ok veya iki sapan çok defa birbirinden kullanım tarzı veya başka hususlar bakımından o kadar farklıdır ki menşeleri bir olamaz, b) A ve B'de kullanılan bir eşya veya söylenen bir masal tamamen aynı olduğu zaman, daha başka kültür unsurları arasında da aynı benzerlikler tesbit etmek mümkündür. Graebner'e göre, A ve B'de bulunan bir tek kültür unsurunu tetkik etmek ve A ile B arasında bu suretle bir münasebet iddea etmek doğru olamaz. Ancak A ve B'de bir kaç benzerlik varsa, iki yer arasında bir münasebet veya bir geçiş mevzubahs olabilir. Burada mühim bir nokta var: A ve B'de görülen bu birkaç unsurun arasında mantikî veya teknik bir münasebet olmasın! Meselâ A ve B'de mevcut olan arabanın hem tekerlekleri ve hem de üst kısmı birbirine benzerlerse, bu bir şey ifade etmez, çünkü iki kısım arasında teknik bir münasebet vardır. Fakat A'nın arabası ve baltası, B'dekine benzerse, bu mühimdir, çünkü araba ile balta arasında ne mantikî ne de teknik bir münasebet yoktur.

Bu suretle Graebner'e göre, iki yer arasında bir münasebetin mevcudiyetini iddea etmek istenilirse, iki şartı yerine getirmek lâzımdır: a) şekil şartı, yani A'daki eşya, şekil bakımından B'deki ile bir olmalı, b) kemiyet şartı, yani A ile B arasındaki benzerlikler bir tek eşyaya inhisar edemez, birbirleriyle münasebeti olmıyan birçok eşyadan ibaret olmalıdır. Tetkiklerine bu esaslara göre devam eden Graebner ile Ankermann⁴, geniş sahalar kaplıyan birkaç 'kültür çevresi' (Kulturkreise) tesbit etmişlerdir. Bu kültür çevrelerinin isimleri, ilk olarak coğrafya vaziyetine göre verildiyse de, sonra daima o çevre için en tipik kültür unsuruna göre verilmiştir, meselâ 'ikili kültürü'⁵ veya 'totem kültürü'⁶ gibi.

the Begiuning ; the Origin of Civilisation (NewYork 1928)»dir.—Graebner, Kolonya şehrinin Etnografya Müzesinin müdürü idi. En mühim eserleri a) «Weltbild der Primitiven» (1924), b) «Ethnologie» («Kultur der Gegenwart» isimli külliyatda, Leipzig 1923) ve e) «Methode der Ethnologie». (1911). Graebner, uzun bir hastalıktan sonra, 1935 'de ölmüştür.

⁴ Ankermann, Berlin Etnografya Müzesinde çalışmıştır. Graebner ile beraber ikisi 14 Kasım 1904'de Berlin'de birer konferans vererek, yeni sistemin esaslarını ortaya atmışlardır, a) Fr. Graebner: «Kulturkreise und Kulturschichten in Ozeanien» (Zeitschrift für Ethnologie 1905, s. 28), b) B. Ankermann: «Kulturkreise und Kulturschichten in Afrika» (Zeitschr. f. Ethn. 1905. s. 54). Biraz sonra W. Schmidt'in : « Kulturkreise und Kulturschichten in Südamerika » isimli makalesi de çıkmıştır (Zeitschr. f. Ethn. 1913, s. 1014-1134).

⁵ « Zweiklassen-Kultur » ; bu terim Graebner tarafından verilmiştir. Bugün, bu kültür çevresi tutunamaz oldu.

⁶ Bu terim bugün dahi kullanılır, bk. W. Schmidt : « Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie » (Münster 1937).

Bu sistem, en mühim mümessilleri Schmidt, Koppers, ve G. van Bulck tarafından daha fazla geliştirilmiştir. Bugün "kültür çevresi sistemi,, (Kulturkreislehre) veya "Viyena mektebi,, denilen Schmidt-Koppers'in bu sistemi, en fazla tekâmül ettirilen ve şimdi Avrupa'da hâkim olanıdır. Viyena mektebinin merkezi, Avusturya'da "Anschluss,, dan evvel, Viyena üniversitesi, ondan sonra İsviçre'de bulunan "Anthropos - Institut,, dür. Birinci dünya harbinden az önce, her ikisi papaz olan Schmidt ile Koppers, Graebner'in tarzında tetkiklerine devam ederken, "kültür çevreleri,, nin çoğunun çok geniş bir sahada yayıldığını görmüşlerdir. Diğer bakımından, ayrı ayrı çevreler arasında bariz bir seviye farkının mevcut olduğu da inkâr edilemez bir hakikat olarak çıkmıştı. Hıristiyan dinine çok bağlı oldukları için, tekâmül kanununu (evolution) tanımak, onlara güç geliyordu, çünkü din kitaplarına göre, dünyadaki insanlar, bir günde ve tam bugünkü insanın şeklinde yaratılmıştır. Bunun için, kültürler arasındaki seviye farkını izah etmek için, tekâmül mefhumunu yalnız kapalı bir şekilde tanıyan bir teori ortaya atmışlardır. Ona göre, insan maymuna yakın bir hayvan cinsinden meydana gelmiş değildir, yine Allah tarafından muayyen, fakat bizce malûm olmayan bir günde yaratılmıştır. O günde, Allah insana dinin (tabii hıristiyan dininin) esas kaidelerini de vermiştir. Bugün dahi, dünyanın bazı köşelerinde⁷ bulunan çok iptidâî bazı kavimler, bu bilgiyi nisbeten temiz olarak muhafaza etmişlerdir, onlar da tek Allaha inanırlar ve ahlâkları da saf ve temizdir. Bunların kültürüne "İlk kültür,, (Urkultur) denilir, fakat bugün tam manâda "İlk kültür,, hiç bir yerde bulunamaz, ancak bu kültüre yakın kültürler vardır.

Diğer kabilelerde, bu temiz bilgi ve saf kültür yavaş yavaş kaybolmuştur, tek Allah'ın yerine çok ilâhlar gelmiş, cin ve şeytanlara kurban kesilmeğe başlanmıştır. Bu suretle dünyanın muhtelif yerlerinde muhtelif "temel kültürleri,, (primaere Kulturen) meydana gelmiştir. Bir veya birkaç temel kültürünün karışması ile, "ilerlemiş kültürler,, (sekundäre Kulturen) ve nihayet de (yazının icadı ile) "yüksek kültür,, ler (Hochkulturen) meydana gelmiştir. "Kültür,, burada muayyen bir kavmin kültürü değil, geniş manâda bir kültür çevresinin kültürü manasına gelir. Bu sistemin zayıf tarafı bilhassa, dünyanın hiç bir yerinde Viyena mektebi tarafından tesbit edilen "kültür çevrelerinden,, birinin

⁷ Meselâ pigme'lerde. Bu mevzu üzerinde bilhassa W. Schmidt çalışmıştır. Bak. * Die Pygmaenvölker als aelteste derzeit uns erreichbare Menschheitsschicht « (Hoehland, 23. cilt, sayı 5, s. 574 - 592, 1925); bundan sonra « Der Ursprung der Gottesidee » (henüz bitmemiştir, şimdiye kadar 7 cilt çıkmıştır). - Viyena mektebinin en mühim eserleri a) W. Schmidt und W. Koppers: « Völker und Kulturen » (Regensburg 1924) ve b) W. Schmidt: « Handbuch der Methode » (bk. not 6) dir. En mühim makaleleri « Anthropos » isimli mecmuasında çıkmaktadır. - Fransa'da G. Montandon tarafından buna çok yakın bir sistem ortaya atılmıştır; yalnız, Montandon'da biyoloji'nin bazı tesirleri hissedilebilir. En mühim eseri: « L'ologenese culturelle » (Paris 1934).

bulunamamasıdır; binaenaleyh, müşahede ettiğimiz bütün kültürler, bu kültür çevreleri için tipik olarak tesbit edilen bir veya birkaç unsur ihtiva edebilir, fakat daima o çevre için tipik olan diğer bazı unsurlar nokсандır ve aynı zamanda, başka bir çevre için tipik olan bir veya bir kaç unsur mevcuttur. Viyana mektebinin taraftarları, bunun bir karışmanın neticesi olduğunu söylerler; bu izah tatmin edici değildir ve bundan dolayı daima yeni yeni kültür çevreleri ortaya atılıyor, veya muayyen bir çevre için sözde tipik olan unsurlar değiştiriliyor. İkinci zayıf tarafı ise, tekâmül kanununu hem red ve hem de kabul etmesidir: maddî kültür sahasında tekâmül artık inkâr edilemez bir hakikattir. Maddî sahada tekâmül vardır, fakat manevî sahada, mahev! kültürde, tekâmül yoktur, ancak gerileme vardır! İlk temiz olan din ve ahlâk, sonra dejenerasyonla karışık ve fena olmuştur. Bu temiz dinden dünyada hemen hemen hiç bir iz kalmadığı anda, Allah tarafından İsa gönderilmiştir ve böylece bir defa daha temiz bir dinin ve ahlâkın temelleri atılmıştır. Bugün yeniden bir dejenerasyon başlamış bulunuyor. Kuvvetli bir Hıristiyan tesiri altında bulunan bu teoriyi Koppers ve başkaları⁸ prehistorya ve antropolojiye de tatbik etmişlerdir: Neanderthal insanı bizim dedemiz değildir, bize benzeyen ilk insanın dejenere bir şeklidir.

Daha aşağıda tenkit edeceğimiz bu sistemin önemi, bütün insanîyetin gelişmesi için tek ve mantıkî bir izaha sahip olmasıdır. Tarihe de ehemmiyet verdiğinden dolayı "kültür tarihi sistemi,, (Kulturhistorische Schule) de denilen Viyana mektebi, bu suretle Graebner ve diğerlerin sistemlerine nazaran üstündür.

⁸ W. Koppers: «Urmensch und Urreligion» (Fr. Dessauer'in: «Wisaen und Bekenntnis» isimli kitabındadır, s. 21-131; Olten 1944); W. Koppers: «Sur Toriğine de l'idee de Dieu» (Nova et vetera, sayı 3, Fribourg 1943); W. Schmid: «Völkerkunde und Urgeschichte in gemeinsamer Arbeit an der Aufhellung aeltester Menschheitsgeschichte» (Mitteüungen der Naturforschenden Gesellschaft Bern 1941, s. 27-72). Türkçe olarak Koppers'in iki makslesi çıkmıştır: «) Halk bilgisi ve cihanşumul tarih tetkiki karşısında Öz Türklük ve Öz İcdo-Germenlik (ikinci Türk Tarih Kongresi 1937, s. 645-665) b) Belleten, sayı 20, s. 439-480. Türk kültür tarihi için, W. Schmid'in: «Rassen und Völker in Vorgeschichte und Geschichte des Abendlandes» (3 cilt; Luzern 1946; bak. benim tenkidim, «DTC Fakültesi Dergisi», cilt 5, sayı 3, s. 343-348) kitabında ve Koppers'in «Pferdeopfer und Pferdeopfer der Indogermanen» (Wiener Beitrage zur Kulturgeschichte und Linguistik, cilt 4, s. 279-411; Wien 1936) isimli makalesinde enteresan fikirler bulunmaktadır.

⁹a Eskilerin teorilerini hülâsa eden L. Annaeus Seneca (Epistula 90) 'y' göre ilk insanlar mağara ve ağaçlarda oturmuşlar, ancak filozoflar sayesinde ev inşasını öğrenmişlerdir. Buna benzer nazariyeler Çin'de de vardı (bk. Li-chi, C on v r e u r 1, 504 , H u a i - n a n - t s e , Fan-lun-hsün ; Pao-p'u-tse, wai IV, 39a-b, bahis 48 ; H a n Yü, Yüan-tao ; B. L a u f e r , Clay Figures, S. 174 not ; G. H a l o u n , Die Rekonstruktion, S. 263-265 ; B. T o r i i , Mandchourie meridionale, S. 79-80 ; C h u a n g - t s e , 29 ; Yüeh-chüeh-shu vs.). Hatta İran'da bu gibi nazariyeler ortaya atılmıştır (bk. Şahnâme, Türkçe tere. , S. 24).

Ratzel'den hareket eden diğer bir sistem hakkında makalemizin sonunda birkaç kelime yazacağız.

3.

Geçen yüzyılın ikinci yarısında büyük İngiliz âlimi D a r w i n tarafından ortaya atılan tekâmül teorisi (evolution), kısa bir müddet sonra etnolojiye de tatbik edildi. Maamafih, iki bin sene evvel insan cinsinin meydana gelmesi ve kültürün yaratılışını izah etmek isteyen eski Çin ve Roma yazarları da bir nevi tekâmül teorisinden hareket etmişlerdir.^{8a} Onlara göre de insan ilk zamanlarda gayet basit ve kültürsüz bir hayat sürerek, mütemadi kavgalarla birbirini öldürmüş ve ancak, bir mukavele ile içtimaî nizam yaratıldıktan sonra, daha yüksek bir kültür mümkün olmuştur.

Modern etnoloji'ye evolüsyon teorisini tam olarak tatbik eden ilk âlim, Amerika'lı M o r g a n'dır⁹. Ona göre, kültür, hayvanlar ve nebatlar gibi, basit şekillerden daha karışıklara doğru gelişmektedir. Hayvan'dan hemen hemen farksız olan ilk insan, yavaş yavaş medenileşiyordu, ahlak meydana geliyordu, sayısız ruhlara ve şeytanlara tapan 'barbarlar' zamanla ancak birkaç büyük ilâha kurban kesmeğe başladılar ve nihayet tek Allah fikri de meydana geldi. M o r g a n'm bu çok câzib teorisi, Avrupa'da pek çabuk yayıldı, onun izleri bugün bile her yerde sezilmektedir. Bu teori bilhassa Engels tarafından vülgarize edilmiştir ve Marksist nazariyesi ile birleştirilmiştir. Bu suretle teori, bugün Rusya'da hâkim olan resmî teoridir. Hıristiyan dininin taraftarları tarafından bu teoriye karşı yapılan taarruzlar bir yana bırakılırsa, onun bugünkü etnoloji'nin ihtiyaçlarını tatmin edemediği aşikârdır. Tabii, tekâmül bugün inkâr edilemez bir hakikat olmuştur. Fakat a) tekâmül, düşündüğümüz gibi her zaman dosdoğru aşağıdan yukarıya gitmiyor; bazı hallerde bir gerileme bile müşahede edilebilir, diğer birçok hallerde sayısız unsurlar ile tekâmülün gidişi değiştirilmiştir, b) Bize basit veya karışık görünen şey, belki hiç basit veya karışık değildir. 'Basit' ve sair kelimeler, çok defa peşin hükümler ihtiva etmektedir. Meselâ, M o r g a n ve E n g e l s'e göre, ilk insanlarda evlilik hayatı yokmuş; her erkek her hangi bir kadın ile birleşiyor ve gene ayrılıyormuş. Sonradi devirlerde, tabiaten daha kuvvetli olan erkekler, birkaç kadın birden almış ve ancak çok geç bir zamanda tek kadın sistemi meydana

⁹ En mühim eseri L. H. Morgan: «Ancient Society» (1877) dir. İptidâî bir kolektivism'den ilk bahseden H. M a i n e («Ancient Law», London 1861) dir. M a i n e (1822-1888), Cambridge'de Profesördü. Diğer evolüsyonistlerden P i t t - R i v e r s («Evolution of Culture») ve L u b b o c k («Prehistoric Times» London 1872) tanınmıştır. En eski zamanlarda aile mefhumu mevcut olmadığını ilk iddia edenlerden biri, J. F. M a c L e n n a n (1827-1881; en mühim eseri: «Primitive Marriage», 1865) dir. Buna karşı çok kuvvetli vaziyet alan E. W e s t e r m a r c k (1862'de doğmuştur) dır ; eseri: «History of Human Marriage», London 1891.

gelmiş. Morgan'ın zamanında, toplanan malzememiz henüz noksandı; bugün biliyoruz ki, en basit kavimlerde bile evlilik hayatı ve aile mefhumu vardır (hatta yüksek maymunlarda bile buna benzer şeyler vardır) ve çok kadın prensibi ancak sonra meydana gelmiştir; tamamen serbest bir hayat, bazı çağlar (buluş çağı) veya bazı zamanlar (bayramlar) veya muayyen bir cemiyetin anormal şartlar altında yaşaması sarfi nazar edilirse, hiç bir zaman bütün insanıyet için tipik değildi.

c) Engel's'e göre, bütün insanıyet aynı birkaç devirden geçmiştir ve bu yükselme, iktisadî sistemin değişmesi ile olmuştur. Bunda bizim de kabul ettiğimiz doğru bir fikir varsa da, bu nazariye, neden yan yana oturan iki kavmin birinin ilerlediğini ve diğerinin ilerlemediğini izah etmiyor; neden uygun olmıyan bir toprakta oturan bir kabilenin göç ederek, daha verimli bir sahaya gittiğini, komşu kabilenin ise gitmediğini de izah edemiyor. Hülâsa, yalnız iktisat'tan hareket eden bir taraflı bir izah tarzı, hakikî hayatın zenginliğine karşısında yetmiyor. d) daima muayyen tabiat şartlarına bağlı olan iktisadiyatın, insanın maddî ve manevî hayatı üzerine çok müessir olduğunu herkes kabul ederse de, son tetkikler göstermiştir ki, insanın veya topluluğun muayyen bir duruma karşı yalnız bir tek çareye sahip olmadığı, iyi kötü daima birkaç çare mevcut olduğu için, bir seçme hürriyeti vardır; bunun için aynı vaziyetten her zaman aynı neticeler çıkmaz.

Morgan-Engels, iki yerden aynı eşya veya âdet gördükleri zaman, bunun maddî şartların aynı olduğundan çıktığını söyledikleri halde, Bastian¹⁰ bunu başka bir şekilde izah etmektedir: insanların ruhu ve psikolojisi her yerde ve her zamanda esas itibariyle aynı olduğu için her yerde ve her zamanda aynı âletler ve âdetler meydana gelebilir. Demek ki, Bastian da, Morgan gibi, kültür yayılmaları kabul etmemiştir. Bastian'a göre, bu "temel fikirler,,in (Eielementargedanke) yanında bir de 'halk fikri, (Völkergedanke) vardır. İnsanların ruh birliğinden gelen ve muhtelif zamanlarda aynı şekilde yaratılan maddî veya manevî kültür unsurlarının yanında bir de muayyen bir halk veya bir kabile için tipik ve yalnız o halk tarafından, oturduğu yerin muayyen şartları altında yaratılan bazı başka kültür unsurları vardır.

Kültür yayılmaları artık her yerde açıkça müşahade edilebildiğinden, Bastian'ın bu nazariyesi ancak istisnaî bazı hallerde tatmin edici bir cevap verebilir. En büyük tesiri, İkinci Dünya harbinden önce büyük rağbet gören psikolojik mekteb üzerinde olmuştur. Vülgarize edilen evolyusionist nazariyeye göre, en iptidaî insanlarda bir nevi Kommunizm vardı, insanların kendilerinde de fertçilik yoktu; ancak sonradan kollektivism'den endividualizme doğru bir tekamül vukua gelmiş. Durkheim'in sosyoloji sisteminden ders alan Fransız âlimi Leyy

¹⁰ Morgan ve Engela'nın teorileri için, Bachofen (1815-1887)'in meşhur, fakat çok tek taraflı kitabı 'Das Mutterrecht' çok mühimdir. Bastian için bk. not 1.

- Bruhl bu fikirden hareket ederek, yüksek kültürlü ile iptidaî insan arasında esaslı bir farkın mevcut olduğunu iddea etmiştir; iptidaîlerin düşünce tarzı kollektivistiktir, reaksiyonları de hep toplu haldedir. Bunun içindir ki, birçok iptidaî kavimlerde aynı fikirler, hattâ aynı maddî eşyayı da görebiliriz¹¹.

Buna benzer şekilde, Freud¹² de kendi teorisini iptidaîlere tatbik etmiştir. Her iki müdekkik için tipik bir şey varsa, o da, her ikisi iptidaîler arasında yaşamadıkları, onları ancak kitaptan bildikleridir. Levy - Bruhl veya Freud'in iddeaları doğru olsa bile, nasıl olur ki bazı kavimlerde meşhur Ödip kompleksi varken, diğerlerinde kafiye yoktur? Nasıl olur ki, muhtelif kavimlerde yüzlerce, birbirlerinden esaslı noktalarda farklı olan sosyal sistemler vardır? Bununla, bu teorilerin kıymetini inkâr etmek istemiyorum; muayyen şartlar dolayısıyla meydana gelen bir sosyal nizamın çevresinde, topluluğun veya fertlerin nasıl hareket ettiklerini, ve bu nizamın ne gibi neticeler doğurduğunu tetkik etmek istersek, bu metod çok faydalı ve lüzumludur.

Bastian'dan gelen ikinci istikamet, Alman etnoloğu Fr. Krause tarafından kurulan 'Kültür-Strüktür-sistemi (Strukturlehre) dir. Bu sistem, Amerika'da Fr. Boas tarafından kurulan "Kültür-sahası-sistemi,, (cultural areas)'ne çok yakındır. Boas¹³ sayesinde, bu sistem, bugünkü Amerika'da hakim olan sistem sayılabilir, fakat Boas'ın bazı talebeleri, bilhassa Funktiyonizm ve Viyana mektebinin tesiri altında, son senelerde bazı yeni fikirler ortaya atmışlardır.

Krause ve Boas¹⁴ yalnız Bastian'ın "halk fikrinden,, hareket

¹¹ L. Levy - Bruhl (1857. 1939) 'ün en mühim eseri 'La mentalite primitive' (Paris 1922) dir. Buna yakın teorileri Almanya'da Th. W. Danzel («Magie und Geheimwissenschaft») ve İngiltere'de A. R. Radcliffe - Brown (1881'de doğmuştur; eseri 'The Methods of Ethnology and Social Anthropology' London 1923) tarafından müdafaa edilmiştir. Radcliffe - Brown, W. H. R. Rivers'in (eseri : «Social Organisation», London 1932) talebesidir ve sonradan Funktiyonalistlere yaklaşmıştır.

¹² S. Freud'in sayısı çok olan eserlerinden, bizim için en mühimi 'Totem und Tabu' sudur. Freud'in bazı eserleri Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

¹³ Fr. Boas (Almanya'da, Minden'de doğmuştur ; 1858-1942) Amerikan etnologlarının en mühimidir; Goldenweiser, P. Radin, Sabir, Cole, Spier, Herskovits, Lesser, Herzog, Speck, Lewis, Kroeber ve daha başkaları yahut onun talebesi, yahut ta onun tesiri altındadır. En mühim kitabı arkadaşları ile beraber yazdığı, 'General Anthropology' sidir (Boston 1938). Onun ölümünden sonra, hem Boas ve hem de Viyana mektebinin sisteminden ilham alan R. Lowie, Amerikan etnologlarının sözcüsü olmuştur. Bugün California University'de profesör olan Lowie'nin en enteresan kitapları ; a) «Primitive Society», London 1929, b) «History of Ethnological Theory», c) «Social Organisation» (New York 1948). dir. — Bu sistemin mühim en makaleleri 'American Anthropologist' isimli mecmuada çıkmaktadır.

¹⁴ Fr. Krause 1945'e kadar Leipzig üniversitesinin profesörü ve Leipzig'de bulunan 'Grassi-Museum'un müdürüdü. Az makale yazmıştır ; en mühimi : 'Völkerkunder Anthropologie' (Ethnologische Studien, cilt 1, s. 135-166; 1931) dir.

etmişlerdir. Kültür yayımları ve kültür tarihi ile kültürün tekâmülü onları pek alâkadar etmemektedir. Onlar, muayyen bir kabileye giderek, orada her şeyi, en ufak teferruata kadar, ayrı ayrı tetkik etmektedirler. Bu suretle, bazan 50 kişiden ibaret olan bir kabile hakkında, 500 sahife tutan büyük kitaplar yazılmıştır. Bu tetkikler yaparken, onlar, ayrı ayrı kültür eşyası arasında ne gibi münasebetler olduğunu göstermeğe ve anlatmağa bilhassa dikkat etmektedirler. Her eşyanın o kabilenin genel kültüründe muayyen bir yeri vardır; eğer aynı eşyaya komşu bir kabilede tekrar raslanırsa, o zaman, bir münasebetten bahsedilmeden önce, o eşyanın komşu kültüründe aynı durumda olup olmadığını tetkik etmek lâzımdır. Eğer iki veya daha fazla sahalarda, birçok kültür eşyası (bu kelime ile daima hem maddî ve hem de manevî kültürün unsurları kastedilmiştir!) aynı şekilde ve kültürün bünyesine nazaran aynı durumda olursa, o zaman bu iki veya daha fazla saha, bir "kültür sahası,, teşkil etmektedir.

Bu metod ile birçok "kültür sahası,, ortaya konulmuştur, fakat bu metod bize, bu kültürlerin gelişmesi hakkında hiç bir malûmat vermemektedir. Onlara göre, her kültür bir defalık bir mahlûktur; umumî kanunlar yoktur. Diğer bakımından, bir kültürün tarihi hakkında da bir şey öğrenemiyoruz ve bir kültürden diğer bir kültüre vaki olan geçişleri de tesbit etmek için bu metod yaramaz. Bu teoride, kültür statik bir şeydir; bir kültürü teşkil eden bu birkaç yüz veya bin kültür eşyası bugün yanyana mevcuttur ve her bir kültür eşyasının diğerleri üzerine tesirleri vardır. Fakat, bu unsurlar nereden gelmiştir? Niçin müşahede ettiğimiz şekilde beraber bulunmaktadırlar? Ne zamandan beri beraberdirler? bu suallere cevap veremiyorlar.

Funktionalist metodu bununla hemen hemen aynıdır. Bilhassa meşhur İngiliz etnologu Tylor'un¹⁵ tesiri altında bulunan bu mektep, İngiltere'de oturan Malinowsky¹⁶ tarafından kurulmuştur ve ancak

¹⁵E. B. Tylor (1832-1917) 'un mühim eseri 'Primitive Culture' (1871) dir. — Tylor 'dan belki daha tanınmış İngiliz etnologu J. G. Frazer (1854'de doğmuş) daha ziyade malzeme toplamıştır, fakat nazariye sahasında pek kuvvetli değildir. Onun büyük eserleri, a) «Totemism and Exogamy» (4 cilt, London 1910), b) «The Golden Bough» (12 cilt, London 1911-1915) ve c) «Folklore in the Old Testament» (London 1918) dir. Bilhassa iptidailerin dinleri hakkında çalışan Frazer 'in fikirleri, sonradan İngiltere'de R. Marret (1866-1943) tarafından («The Threshold of Religion», London 1909 ; bak. 'Man', cilt 44, No. 26), Almanya'da K. Th. Preuss (1869 - 1938) tarafından ('Religion', K. Th. Preuss ve R. Thurnwald tarafından çıkarılan 'Handbuch der Völkerkunde', ikinci tabı, s. 57-123; Stuttgart 1939'da) genişletilmiştir.

¹⁶ B. Malinowsky (1884-1942), Polonya'da, Krakovice'de doğmuştur, Londra'da profesördü. Meşhur eserleri a) «The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia» (New-York 1929), b) «Coral Cardens and their Magic» (New-York 1935) dir. — En müfrit Funktionalistlerin biri R. Benedict («Configurations of Culture», American Anthropologist 1932) dir. — Birçok Funktionalistlerde, E. Durkheim (1858-1917 ; en mühim eserleri : a) «Les regles de la methode sociologique» (Paris 1894), b) «Les formes elementaires de la vie religieuse» (Paris 1912 dir) 'in tesiri hissedilebilir.

birinci dünya harbinden sonra faaliyete geçmiştir; diğer taraftan, burada psikolojinin çok kuvvetli tesirleri de hissedilebilir. Malinowsky ve diğer bazı müfrit Funktionalistlerin tarih aleyhtarlığı çok bellidir. Onlara göre, tarih bize bugünkü durum hakkında hiç bir şey söyleyemez. Vazifemiz, bir kültürü olduğu gibi önümüze almak ve maddî ile manevî kültür eşyasının yekdiğerine nasıl tesir ettiğini tetkik etmektir. Muayyen bir kültürden bir tek eşya alınır, veya bir tek şey ilâve edilirse, o kültürün muvazenesi bozulur ve yeni bir muvazenenin teşekkülüne doğru bir takım hareketler olmaktadır. Tekâmül yoktur, fakat birçok kültür unsurlarının bir araya gelmesiyle bazı değişiklikler oluyor ki, bu bizi terakki veya tekâmül vardır diye yanlış hükümlere götürür.

Bu metodun faydaları, Krause ve Boas'ınki gibi muayyen bir kültür hakkında bize fevkalade teferruatlı ve ince tasvirler vermektedir. Fakat kusurları da aşikârdır. Bunun için. Alman etnologu R. Thurnwald, müfrit Funktionalisminden vazgeçerek, Funktionalismi Morgan'ın tekâmül teorisiyle birleştirmeğe teşebbüs etmiştir.¹⁷ Thurnwald'a göre, her kültür, bir kültür eşyası yığındır, fakat bu yığında bulunan tek tek unsurlar birbirleriyle sıkı bir şekilde bağlanmıştır, öyle ki muayyen bir kültür unsuru varsa, bir takım diğer unsurlar da mecburî olarak mevcuttur. Meselâ, ata binicilik varsa, onunla beraber pantolonlar var, çünkü uzun etek ile, ata binmek iyi olmuyor; aynı zamanda deriden elbiseler de var, eğer ve buna benzer birçok şeyler de bulunur. Bunun için, biz bazı 'kültür tipleri' müşahede edebiliriz, ve bunlara birbirleriyle mukayese ederek de bir nevi tekâmülün mevcudiyetini de hissedebiliriz; fakat her kültürün strüktürü başka olduğundan, hiç bir kültür, tekâmülün bütün mertebelerinden geçmemiştir. Diğer ifade ile: muayyen bir kültürü tetkik ederken, yalnız o kültürün iç hayatını tetkik edebiliriz; fakat insanîyetin geçtiği mertebeleri tesbit etmek istersek, o zaman biz, muhtelif kültürlerin tablosunu birleştirerek meydana getirilen ideal şekilleri yanyana koyabiliriz ve bir sıra haline getirebiliriz.

Almanya'da vuku bulan siyasî değişmeler sayesinde, ırkçılık hakkındaki teoriler de etnoloji'ye girmiştir; gayri ilmî olan müfrit ırkçı teorilerden, meselâ Günther'in¹⁸ nazariyelerinden burada bahsetmeyi lüzumsuz görüyorum; fakat ırkın, kültür üzerine tesirsiz olduğunu iddea etmek de gayri ilmî olacaktır. Meselâ, siyah ırkın saç şeklinden dolayı,

¹⁷ R. Thurnwald (1879'da doğmuştur) Berlin üniversitesinde profesördür. En meşhur eseri 'Die menschliche Gesellschaft (Berlin 1931-1935)'dir, fakat birçok küçük makalesi de çok mühimdir, meselâ: a) «Methoden in der Völkerkunde» (Kultur und Rasse, Festsehrift zum 60. Geburtstag Otto Reches, Berlin 1939, s. 420-428), b) «Funktion und Entwicklung» (Archiv für Anthropologie, cilt 26, s. 40-45), c) «Ein vorkapitalistisches Wirtschaftssystem in Buin» (Archiv für Rechts-und Sozialphilosophie, cilt 31, sayı 1, 1938).

¹⁸ H. F. K. Günther: «Rassenkunde des deutschen Volkes» (München 1929; daha sonraki tablolar daha müfrittir). Günther: «Kleine Rassenkunde Europas» (München 1925) Hitler'in nazariyeleri üzerine tesir icra etmiştir.

onlarda saç örgüsünü bekliyemiyoruz. Buna benzer daha birçok başka tesirler vardır. Maalesef, ırk hakkındaki tetkiklerimiz henüz başlangıç-tadır ve bunun için, bu saha ile meşgul olmak henüz tehlikelidir.

İlmî bir şekilde, fakat yine siyasetin kuvvetli tesiri altında kalarak, ırk nazariyesini etnoloji ile birleştirmek isteyen ilk âlim, W. Mühlmann'dır¹⁹. Mühlmann'ın 'Ethnos sistemi' Thurnwald'ın tarihî Funksiyonalizm'inden gelmektedir; zaten Thurnwald, Mühlmann'ın hocasıdır. O devirde moda olduğu gibi, Mühlmann da, bazı fizikçiler gibi (Heisenberg) illiyeti (causalite) inkâr ediyor ve yalnız ihtimaller kabul etmek istiyor. Fizik, objektiv bir ilim değildir; onda a) fizikî ihtimaller ve b) bu hadiseleri tetkik eden ve işte bu tetkik işi sayesinde de fizikî hadiseler üzerine bir tesir icra eden insan var. Bu görüş tarzı, Mühlmann'a göre, 'total görüş' dür. Aynı şekilde etnoloji de bir ilimdir: hem fizikî ihtimallere (meselâ biyolojik ve ırkî kanunlara veya daha doğrusu: ihtimallere), hem de yaşayan insana bağlıdır, yani etnoloji hem müsbet ilim, hem de manevî ilimdir. Fizik'ten yegâne fark, etnoloji'de deneyim mümkün değildir, halbuki fizik'te bir derece kadar²⁰ mümkündür. Mühlmann'a göre, a) insan ile oturduğu tabiat arasında karşılıklı bir münasebet vardır, (bir 'relation fonctionelle'), b) insan ile insan arasında, c) insanlar ile onları tetkik eden âlimler arasında buna benzer münasebetler vardır. Bunun için, bir kabileyi tetkik ederken a) o insanların kendileri hakkında söylediklerini, b) âlimin onlar hakkında söylediklerini ve c) tetkiki yapan o âlimin manevî yapılışını tetkik etmemiz gerekir. Tetkiki bizzat yapan âlim a) intentional ve b) fonksiyonel malzemeyi toplar. Bu iki yeni terimi anlatmak için birer misâl vermek istiyorum, a) bir etnolog her hangi bir kabileye giderek onlara 'sizde idareyi ellerinde tutan kimlerdir' sorarsa, belki kendisine şu cevap verilir: "Bizde bütün ihtiyarlar tam bir demokrasi içinde hüküm sürerler,.. Bu cevap, 'intentional' dir;* bize, o kabilenin insanların istediklerini gösterir, b) Etnolog bundan sonra kendi başına tetkikler yapar, harpte, avda veya bayramlarda bütün ihtiyarların durumunu tesbit eder. Neticesi, 'fonksiyonel' dir; bize, idare mefhumunun cemiyet ve kültür bütünlüğü içinde ne gibi rol oynadığını göstermektedir. Bu tetkikin neticesinde belki şu çıkar ki, o kabilede bütün ihtiyarlar değil, ancak (şu veya bu sebeplerden dolayı) bir kaç idareyi

¹⁹ a) W. Mühlmann: «Methodik der Völkerkunde» (Stuttgart 1937) b) «Geschichtliche Bedingungen, Methoden und Aufgaben der Völkerkunde» (Prens-Turnwald'ın «Lehrbuch der Völkerkunde», ikinci tabı 1939 Stuttgart, s. 1-44» dedir). - Mühlmann'a bazı noktalarda yakın olan bir etnolog H. Bernatzik'tir (eseri: «Historische Entwicklung und Zielsetzungen der Völkerkunde»). - Bunun en esaslı tenkidi, W. Schmidt tarafından yazılmıştır («Untersuchungen zur Methode der Ethnologie»; Anthropos, cilt 35/36, s. 898-965; 1941).

²⁰ Burada da, tecrübe yapan insan, tecrübe esnasında vuku bulan hadiseler üzerine bir tesir icra etmektedir; bu tesir her defada başka olduğundan, her deneyim diğerkinden biraz farklıdır.

ellerinde tutarlar. Buraya kadar, M ü h l m a n n'ın fikirleri çok enteresan ve önemlidir.

Bir kabilenin istediğini tesbit etmek istersek, bir kabile birçok ve birbirlerinden farklı olan insanlardan müteşekkil olduğundan, nazarı olarak bütün kabile efradına sormak icab eder. M ü h l m a n n'a göre (ve burada siyaset karışıyor), yalnız o kabilenin 'föhrer, leri mühimdir ve ancak onlara sormak kâfidir. Önderlerin fikirleri, bütün kabile için tipik ve istikamet vericidir. Önderlerin fikirlerini tesbit etmekle, biz o kültürün temayülünü tesbit etmiş bulunuyoruz. Bu netice bu şekilde doğru değildir. Fakat şu kadar var ki, bir kültürde her kültür unsuru aynı kıymette değildir. Bir kültürü anlamak istersek, sırf istatistik bir metod doğru neticelere götüremez. Bu hususta M ü h l m a n n, haklı olarak, bilhassa Amerika'da yayılan ve K l i m e k ²¹ ile başkaları tarafından müdafaa edilen, kültür sahası sisteminden gelen bir 'etno-istatistik, metoduna karşı vaziyet almıştır. Meselâ bizde bugün oto ile araba yanyana bulunur. Sırf istatistiğe önem verilirse, arabanın otodan çok daha mühim olduğunu ve bugünkü kültürümüz için tipik olduğu iddea edilecekti. Fakat hepimiz biliriz ki, araba geçmiş bir devrin ve oto istikbalin malıdır. Rakamlara göre değil, öneme göre, oto (ve onunla ayrılmaz bir bütünlük teşkil eden bütün modern teknik) bugünkü kültürümüz için arabadan çok daha mühim ve tipiktir.

İrkçılık bahsinde M ü h l m a n n, bazı biyolojik âmillerin kültür üzerindeki tesirlerini yazmaktadır. İtirazlarımıza rağmen, bunları a priori inkâr etmek mümkün değildir. Diğer bakımdan da, kültürün ve bilhassa sosyal hayatın ırk üzerine tesirleri vardır ve M ü h l m a n n da bunlardan bahsediyor.

Son olarak, 'ethnos teorisinin' en mühim kısmından da kısaca bahsetmek icabeder. M ü h l m a n n'a göre, a) birincil fonksiyonlar vardır: bir bütünlük çerçevesi içinde, fertlerin rolü ve faaliyetini, b) ikincil fonksiyonlar vardır ; içtima! grupların kültürel rolü ve faaliyeti. Bundan maada c) üçüncül fonksiyonlar görülür: bütün milletin kültürel rolü ve faaliyeti. Teorisinin bu kısmı, Rus etnolog S h i r o k o g o r o f f ²² 'dan alınmıştır. M ü h l m a n n 'a göre bir millet a) aynı kültüre sahip, b) bir bütünlük hissine sahip, c) bir tek menşeden geldiğine inanan, d) bir tek dil konuşan bir insan topluluğudur. İki millet birbirleriyle münasebetlere girişince, karşılıklı tesir dolayısıyla, bazı hususiyetler ve yeni bazı kültür unsurları

²¹ S t. K l i m e k : 'Culture Element Distribution» (Univ. of California Publ. in American Archaeology and Ethnoogy, No. 37, sayı 1, s. 1-70, (1935). - Bu metodun diğer mümessilleri C l e m e n t s ("Quantitative Method in Ethnography» ; American Anthropologist, cilt 30; 1928), D r i v e r ve K r o e b e r'dir. Bu metodun riyazî temelleri, J. C z e k a n o w s k y tarafından yaratılmıştır («Objektive Kriterien in der Ethnologie»; Korr.-Blatt d. Deutsch. Ges. f. Ethn. und Urgeschichte, cilt 42, s. 71; 1911).

²² S. M. S h i r o k o g o r o f f, Pekin'de profesördü, 1887'de doğmuştur. En mühüm eseri : a) «Ethrical Unit and Milieu, a Summa'y of the Ethnos» (Shanghai 1924), b) «Psychomental Complex of the Tungus» (London 1935).

meydana getirilmektedir. M ü h l m a n n'in bu nazariyesinde de kabul edilebilecek bazı fikirler varsa da, son kitabında²³ yaptığı tatbik, bu nazariyesinin bugünkü şekilde ne kadar tehlikeli olduğunu işteyerek ortaya koymuştur.

4.

Graebner ve Ankermann'dan az önce, yine Ratzel'den gelen genç bir etnolog daha başka bir teori ortaya atmıştır. Frobenius kendisi, bu teorisi üzerinde o kadar çalışmamıştır ve daha sonraki eserlerinde daha ziyade başka bir yola saplanmıştır²⁴. Eskiden bilhassa kültür yayımı üzerine çalıştığı halde, daha sonra Bastian'ın ve Spengler'in²⁵ tesiri altına girmiştir. Ona göre, kültür, kendi kanunlarına bağlı olan ve kendi başına, bağımsız bir mahlûk gibi yaşayan bir bütünlüktür. Yeni yaratılan bir kültür gençtir, yaratıcıdır ve yavaş yavaş ihtiyarlayarak, nihayet ölüme mahkûmdur. Belki, o kültür günün birinde, kendi çocuklarından biri tarafından devam ettirilecek. Kültürü, onu yaratan ve taşıyan, yaşatan insandan ayırmak, bizce doğru olamaz. Bunun içindir ki, Frobenius'un bu teorisi hemen hemen hiçbir etnolog tarafından kabul edilmemiştir.

Frobenius'un ilk teorisi ise, çok enteresandır. Kültür yayımı tesbit ederken 'kültür çevreleri' ararken, (Viyana mektebi ile Graebner'in yaptıkları gibi) tipik olarak kabul edilen her kültür eşyasının yekdiğeriyle hiç bir münasebette bulunmamasını istemek doğru olmaz, çünkü her kültür bir bütündür ve bunun için bir kültürde bulunan bütün kültür unsurları birbiriyle münasebetedir. Böylece, bir kültür çevresini teşkil eden kültür unsurları arasında mantikî veya teknik münasebetler olmalıdır. Viyana mektebinin fikirlerinden farklı olan bu düşünüş

²³ W. M ü h l m a n n : «Krieg und Frieden, ein Leitfaden der politischen Ethnologie» (Heidelberg 1940).- Irkçılığın ilmi temellerini ilk atan fakat siyasete bağlı olmıyan yegâne âlim, E. von Eickstedt'tir. Eickstedt, şimdi Mainz üniversitesinde profesördür. Eseri: «Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit» (birinci tabı Stuttgart 1934). Türkoloji için şu makalesi de mühümdür (fakat tenkide muhtaçdır) «Wie sahen die Hunnen aus?» (Zeitschrift für Rassenkunde, cilt 13, sayı 3, s-217-20; 1942). Bu sahada son tetkik: W. V o l z, «Geographie und Rassengeschichte» (Forschungen und Fortschritte, cilt 24, s. 7; Ocak 1948) dir.

²⁴ Kasdettiğimiz ilk eseri, L. F r o b e n i u s'un «Der Ursprung der afrikanischen Kulturen»d:r (Berlin 1898). F r o b e n i u s'un Afrika hakkındaki tetkikleri, daha ziyade Viyana mektebinin tesiri altında bulunan H. B a u m a n n tarafından devam ettirilmiştir. («Völkerkunde von Afrika», Essen 1940). B a u m a n n, eskiden Berlin Etnoloji müzesinde çalışmıştır, sonradan Viyana üniversitesinde 1945'e kadar profesördü.

²⁵ O. S p e n g l e r (1880-1935): 'Der Untergang des Abendlandes' (2 cilt; 1918).- F r o b e n i u s'un sonraki teorileri için tipik eseri 'Erlebte Erdteile' (7 cilt, Frankfurt/Main 1925-1929) (bilhassa 'Paideuma' denilen 6'ıncı cilt) dir. Frankfurt'taki 'Institut für Kulturmorphologie' (bugün, F r o b e n i u s'un ölümünden sonra 'Frobenius-Institut' denilir)' de çalışan ve üniversite profesörü olan Frobenius 'Paideuma' isimli bir mecmuayı kurmuştur.

tarafından da benimsenmiş ve genişletilmiştir²⁶. Fikrimce, etnoloji'nin gayeleri, yalnız kültür yayımları tesbit etmek (Ratzel), veya yalnız kültürlerin gelişmesini göstermek (Morgan), veya bir tek kültürün bugünkü durumunu tesbit etmek (Malinowsky) değil, her üçünü birden yapmak ve bu suretle tam bir tablo vermek, etnolojinin son vazifesidir. Bunun için, hazırlık safhasında (malzeme toplamak), bilhassa Fonksiyonalist veya kültür sahası veya (temizlenmiş bir) Ethnos teorisini tatbik etmek doğru olacak. Muayyen bir saha hakkında bütün malzeme bir araya getirildikten sonra, başka bir metodla devam etmemiz gerektir.

Bir kültürde ayrı ayrı kültür eşyasının birbirleriyle münasebetlerini tetkik ederken, görebiliriz ki, eşyalar arasındaki bağlar her defa aynı kuvvette değildir. Bir misal: bizde oto'nun demir sanayii, demiryolları, lâstik, cam, modern riyaziye ile olan münasebetleri çok kuvvetlidir; bunlar olmadan, bir oto da olmayacaktı. Diğer bakımdan, oto ile kağıt arasındaki münasebetler varsa da (her ikisinin tekerlekleri vardır), bu münasebetler pek kuvvetli değildir. Birbirine kuvvetli bağlarla bağlanan kültür eşyasını yanyana koyarsak, bir "kültür dizisi,, meydana gelir. Bazı diziler kısa olacak, diğer bazıları ise çok uzun. Umumiyetle kısa dizilerde hiç olmazsa bir halka yabancı bir kültürden gelmiştir. Böyle bir dizi, başka bir kültürden kopmuş ve ikinci bir kültüre eklenmiştir. Bu ekleme, ne kadar eski ise, o kadar sağlamdır ve o diziyen bazan sonradan birkaç yeni halka daha eklenmiştir. "Kültür dizisi,, yardımı ile, biz hem tetkik ettiğimiz kültürün durumunu (strüktür) veya o kültürün içinde bulunan kültür unsurlarının fonksiyonlarını, hem de o kültürün teşekkülü hakkında bazı ip uçlarına sahip bulunuyoruz. Bu suretle elde edilen neticeler, çalışmanın ikinci safhasında, Viyana mektebinin "kültür çevreleri,,ne benzeyen, fakat Frobenius'un istediği gibi bir bütünlük teşkil eden kültür sahaları ortaya kor. Bu kültür sahaları istatik birer vahdet değildir. Onların tarihi vardır. "Kültür dizileri,, ni bir araya getirirken, tarihe bilhassa önem verilmelidir. Bu suretle, ayrı ayrı kültür sahalalarının gelişmesi ve daha genel olarak ta, insanîyetin kültürünün gelişmesi hakkında (bütün çalışmaların hemen hemen sonunda) sağlam bir bilgiye sahip olabiliriz. Buna çok yakın olan fikirleri, Frobenius'un talebesi Jensen ileri sürmüştür²⁷. Henüz daha genel bir teoriyi ortaya atmadan önce, Jensen de, bir kültürün bir bütünlük, bir varlık olduğunu söylemiştir ve bunu birkaç misalle isbat etmiştir.

²⁶ bilhassa 'Zur Frage der ethnologischen Untersuchung von Hochkulturen' (Zeitschrift für Ethnologie, cilt 72, sayı 1/3, s. 2-11; Berlin 1941); bundan maada bak. benim 'Lokalkulturen im alten China' (2 cilt; Leiden ve Peking 1942), ve daha eski makalemi 'Zum Problem der Kulturübertragung' (Der Weltkreis, cilt 3, sayı I, s. 1-9; Berlin 1932),

²⁷ A. E. Jensen: 'Das religiöse Weltbild einer frühen Kultur' (Studien zur Kulturkunde, cilt 9; Stuttgart 1948).

Neticede söyleyebiliriz ki, etnoloji genç bir ilim olmasına rağmen, son kırk sene içinde, bilhassa Avrupa'da çok gelişmiştir. Hâlâ bugün nazariyatta, Avrupa etnolojisi ileridir; ancak ameliyatta (malzeme toplama sahasında) Amerikan meslekdaşlarımız bizden ileridirler. Birçok nazariyeler mevcuttur. Bu kısa makalede, ancak en mühim olanlar zikredilmiştir ve her sistemin yalnız en tipik noktaları tebarüz ettirilmiştir. Teferruata girmek istenilirse, bunun için bir kitab bile yetmez. Bu nazariyelerden hiç biri tamamen yanlış veya reddedilecek bir halde değildir, fakat birçokları, ya etnolojinin ancak bir ufak sahasıyla meşgul olmaktadır veya muhtelif ideoloji ve itikatların tesiri altında oldukları için, tam manada ilmî değildirler. En son olarak zikredilen yeni teoriler ise, muhtelif nazariyeleri ayrı ayrı sahalarda ve safhalarda tatbik etmekle ve yeni bir çalışma tarzı daha ilâve etmekle, gösterilen bu tektaraflılığı gidermek niyetindedirler.

Şekil 1:

